

Тема. Звертання поширені й непоширені

Автор: Харечко Людмила Герасимівна,
вчитель української мови та
літератури Рівненського НВК №19

Мета: поглибити знання учнів про звертання; удосконалювати вміння виділяти в реченнях непоширені й поширені звертання, правильно інтонувати речення зі звертаннями; вживати розділові знаки в реченнях зі звертаннями; розвивати навички усного мовлення; виховувати любов до рідного слова.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: підручник, тлумачний словник, таблиця «Звертання», роздавальний матеріал.

Епіграф:

Скільки є в нас, любі друзі,

для звертання ніжних слів.

Д. Білоус

Хід уроку

1. Організаційний етап

1. Привітання

2. Налагодження контакту з класом (*прийом «Обери настрої»*).

2. Повідомлення теми, мети й завдань уроку.

Мотивація навчальної діяльності.

Лінгвістична вікторина «Відкритий мікрофон»

1. Для чого використовується форма кличного відмінка іменника? Що таке звертання?
2. Чи виконує звертання синтаксичну роль головного або другорядного члена речення?
3. Розказати про інтонаційні особливості речень зі звертанням.
4. Які особливості мають речення зі звертаннями в усному мовленні?
5. Які особливості мають речення із звертаннями в писемному мовленні?

- Однією з ознак вихованості споконвіку вважають уміння дотримуватися норм етикету. Неабияке значення має мовний етикет.

— Що ж таке етикет?

Слово «етикет» походить із французької мови й означає «ярлик», «етикетка», а з XVII століття — «церемоніал». У сучасній українській мові це слово має таке значення: усталені норми поведінки й правила ввічливості в якому-небудь товаристві.

— Які ви знаєте правила етикету?

— Що таке мовний етикет?

Лірична хвилинка. Лунає ніжна лірична мелодія, на фоні якої звучить поезія.

Д.Білоус «Слова покличні – прості й величні».

В джерелах слова — душі криниця,

А рідна мова — як чарівниця.

Звичайний приклад візьму навмисне,

Краса ж така в нім, що серце стисне.

Дивися — в кличному простім відмінку:

«Ой не стелися, зелен барвінку...»

Звертання щире, душевне, щедре —

Василю, Павле, Іване, Петре:

І так сердечно, і так ласкаво —

Наталю, Лесю, а чи Любаво!

А найсвятіше душа приємле —

моя Україно, кохана земле,

ти, сивий Дніпре, і ти, Дунаю,—

миліших серцю звертань не знаю.

- Отже, сьогодні ми поговоримо про звертання. Для чого ми вивчаємо цю тему? Що ви очікуєте від уроку? (*Відповіді учнів*)

3. Вивчення нового матеріалу.

Робота з опорною таблицею «Звертання».

Робота з підручником.

Опрацювання навчального матеріалу.

- Основна функція звертання — привернути увагу співрозмовника. У ролі звертань виступають імена, по батькові та прізвища осіб, назви осіб за родом діяльності, родинними стосунками, рисами характеру тощо, а в художніх творах — також назви тварин, неістот.

Звертання виражаються іменником у кличному або називному відмінку однини і множини. Займенники ти, ви зрідка можуть уживатися в ролі звертань, здебільшого в розмовному мовленні задля вираження різкості, зневаги, грубості: Ей ви, куди йдете?

Звертання можуть стояти на початку, в середині та в кінці речення: Мова рідна! Яка твоя сила, звуки рідні твої золоті (О. Ющенко); За все тобі спасибі, низький уклін, о земле, наш уклін! (І. Гончаренко); Де ти бродиш, моя доле? (Д. Писаревський).

V. Виконання вправ на закріплення вивченого.

Лінгвістичне дослідження.

Записати речення. Підкреслити звертання., пояснити вживання розділових знаків. Прочитати речення , правильно їх інтонуючи. Яку функцію виконують звертання в реченнях?

1. Пісне, падай в серце, як вечірній дзвін! (В. Сосюра.)
2. Пробач мені, пісне, непрохані сльози!(Б. Дегтяров.)
3. Ти занадто палка, моя пісне!(Леся Українка.)

Дослідження-трансформація.

Записати речення, змінюючи місце звертання. Прочитати. Пояснити особливості інтонації кожного речення.

1. Мамо рідненька, прийми мої привітання.
2. Відроджуйся і розквітай, рідна мово.
3. Будьте уважними, сини мої, один до одного.

Вибірковий розподільний диктант.

Виписати в дві колонки звертання непоширені й поширені.

Ти наше диво калинове, кохана материнська мово! (Д. Білоус).Привіт, уклін низький вам,пані.(Олександр Олесь.) Люба панно,дайте руку! Перед вами царство мрій, царство сонячних надій. (М. Вороний.) Прекрасна донно, не зважайте на милі усмішки й слова. (О. Ольжич.) Ви – як мрія і казка, Мадонно! То ж на вас я ще змалку молився. (Д. Луценко.) Мамо, ви чуєте?Вітерз долини цілує червоне серце калини. (А. Малишко.) Швидко, швидко ми побачимось, рідна матінко моя...(Олександр Олесь.) Бабусенько! Скажи мені, де я? (Т. Шевченко.) Моя бабусю, старша моя мамо!Хоч слід, хоч тінь, хоч образ свій залиш! (Л. Костенко.) Вітре дужий, вітре скорий, кидаєш мені докори!(П. Тичина.) Вітре, вітре, дми на ватру, постав мені, вітре, варту. (І. Драч.)

Робота в парах.

Вправа « Ти – редактор».

Неправильно	Правильно
<i>Петенька, йди сюди!</i>	
<i>Ой ти, мій котик!</i>	
<i>Андрюшка, відкрий очі –вже</i>	

<i>ранок!</i>	
<i>Анічка, поділи грушу</i>	
<i>Ох ти ж, моя куколка!</i>	
<i>Дівочки, обережно!</i>	
<i>Пробач мене, дедушка, умоляю!</i>	
<i>Шофер, притормозить, будь</i>	

Творче конструювання (самостійна робота).

Поставити у кличній формі .

Тарас Григорович, Іван Якович, Лариса Петрівна, Ольга Іванівна, Семен Богданович, Олег Юрійович.

Використовуючи формули мовного і мовленнєвого етикету шановний, вельмишановний, любий, дорогий, поважний, коханий, скласти речення, щоб звертання були на початку, в середині та в кінці речення. Визначити вжиті в реченнях риторичні звертання, вид звертань за будовою.

Для довідки.

Риторичні звертання – звертання до відсутньої людини, до себе, до персонажа літературного твору, до предметів і явищ з метою привернути до них увагу, виявити до них своє ставлення тощо.

VI. Рефлексія

Лінгвістична гра «Ловлю на слові».

Учні ланцюжком відповідають на питання («так» або «ні»). Якщо є помилки, то однокласники корегують.

1. Слово (словосполучення), що виражає ставлення мовця до висловленої ним думки, називають звертанням? («Ні».)
2. За складом звертання поділяють на поширені й непоширені? («Так».)
3. Звертання виступають підметом? («Ні».)
4. Звертання виділяють комами? («Так».)
5. Звертання, що вимовляються з підвищеною інтонацією на початку речення, виіляють знаком оклику? («Так».)

6. Таке речення продовжують з великої букви? («Так».)
7. Звертання виражаються іменником у називному відмінку? («Ні».)
8. Займенник ти завжди виступає звертанням? («Ні».)
9. Риторичне звертання –це звертання до відсутньої людини? («Так».)
10. Звертання не можуть стояти в середині речення? («Ні».)
11. Слова «о», «ой» при звертанні виділяються комами? («Ні».)
12. Звертання найчастіше вживають у художньому стилі? («Так».)

Відзначення досягнень учнів в оволодінні темою уроку; окреслення перспектив подальшої навчальної діяльності.

VII. Домашнє завдання.

1. **Обов'язкове:** повторити теоретичний матеріал про звертання, виконати вправу.
2. **За бажанням :**виписати з творів художньої літератури 5 речень зі звертаннями.

Матеріал підготувала:

Харечко Людмила Герасимівна, вчитель української мови та літератури Рівненського НВК №19